Influenţe franceze în traducerile lui Iancu Văcărescu. Aspecte lexicale

Ioana MOLDOVANU-CENUŞĂ

Key-words: *phonetic adaptation, equivalence, modernization, loan translation, neologism*

În secolul al XVIII-lea, franceza îşi dobândise statutul de „limbă universală", substituindu-se latinei, care dominase autoritar până atunci „republica literelor" europene. Faptul se explică nu atât prin calităţile sale de „limbă a raţiunii", elogiate de iluminişti, cât prin suportul său cultural, a cărui superioritate era recunoscută de toate naţiunile continentului. „Imperiul limbii franceze", cum îl numea Beaumarchais în 1781, precedă cu mai bine de o jumătate de secol imperiul napoleonian şi se dovedeşte cu mult mai rezistent în timp decât acesta. Indiferent de starea socială, cunoaşterea limbii franceze îi putea asigura oricui condiţia de „cetăţean al lumii".

Dar nu numai ca limbă de cultură, ci şi ca limbă de conversaţie franceza deţinea o poziţie privilegiată. „La langue française, spunea Voltaire, est de toutes les langues celle qui exprime avec plus de facilité, de netteté, de délicatesse tous les objets de la conversation des honnêtes gens; et par là elle contribue dans toute l'Europe à un des plus grands agréments de la vie" (apud Brunot 1967 VIII_2: 778–779). Aşa cum rezultă din însemnările străinilor care au vizitat ţările române, în primele decenii secolului al XIX-lea franceza se vorbea nu numai la curte, dar şi în casele boierilor, atât de către bărbaţi, cât şi de către femei. Aceste informaţii atestă gradul de penetraţie a unei limbi străine, în mai mare măsură decât traducerile.

După Brunot, traducerile probează tocmai necunoaşterea acelei limbi de către un public incapabil de a citi operele în original (Brunot 1967 VIII_1: VII). În realitate, vorbirea unei alte limbi reprezintă doar premisa necesară a influenţei sale, care abia prin traducere devine act. Atunci se realizează practic o confruntare a idiomurilor, se constată decalaje în capacitatea de comunicare şi se găsesc soluţii de eliminare a acestora. Pentru scriitorii noştri premoderni, îmbogăţirea limbii naţionale reprezenta o datorie patriotică, pe care şi-o asumau opunându-se consecvent cosmopolitismului lingvistic. Între aceştia, Iancu Văcărescu s-a remarcat prin traduceri de opere dramatice franţuzeşti (*Britannicu* al

„Philologica Jassyensia", Anul V, Nr. 1 (9), 2009, p. 141–162

BDD-A897 © 2009 Institutul de Filologie Română „A. Philippide"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:53:42 UTC)

lui Racine, 1827, şi *Bertrand şi Raton sau Meşteşugul de a conspira* al lui E. Scribe, 1847[1]), încă nestudiate sub aspect lingvistic.

Pentru Iancu Văcărescu, dificultăţile transpunerii tragediei lui Racine erau mai mult de ordin sintactic şi metric decât lexical. Vocabularul se axa pe domeniul psihologic, unde şansele de a găsi echivalente erau mai mari. Situaţia se inversează în cazul piesei lui Eugène Scribe, compusă în proză, într-un limbaj natural, propriu eroilor burghezi, la care „interesul formei trece pe un plan cu totul secundar" (Ciorănescu 1943: 8). Inovaţia realizată de Scribe în dramaturgie a fost tocmai „coborârea la realităţile [...] prozaice" ale lumii contemporane lui (Ciorănescu 1943: 8), o realitate frământată de convulsii social-politice, în care pătrund ecouri ale revoluţiei franceze de la 1830. Aşa se explică interesul prezentat de drama burgheză a autorului francez pentru publicul nostru, în preziua evenimentelor de la 1848, precum şi faptul că traducătorul, tipărindu-şi versiunea în 1847, a preferat să rămână anonim. Uzual în Franţa, vocabularul social-politic al lui Scribe era dificil de transpus în româneşte, cât timp spiritul public din Principate era încă încorsetat în realităţile feudale. Nu exista încă o terminologie unitară, adecvată unor concepte occidentale, iar dacă se creaseră deja corespondente, ele nu reuşiseră să se impună.

În acest context al modernizării incipiente a limbii literare, unul şi acelaşi traducător ezita să opteze pentru o anume soluţie, oferind, în aceeaşi lucrare, sinonime sau adaptări diverse ale neologismelor. Este şi cazul lui Iancu Văcărescu, care propunea, de pildă, pentru fr. *collègue*, patru echivalenţe (S: *soţ*, 772; *tovarăş*, 780; *conlucrător*, 776; *împreună lucrător*, 769), neîndrăznind să-l împrumute ca atare. Alte echivalenţe multiple sunt date pentru fr. *morbleu*! sau *mordi!* (= *mordieu!*) „la dracu!", exclamaţie atenuată în *pre legea mea*! (S, 761) şi *fir-ar de râs!* (S, 801); fr. *être tranquille* „a fi liniştit" prin *a fi odihnit* (S, 840, 843, 853, 855, 871) sau *astâmpărat* (S, 886: „toate stau astâmpărate" – „tout est tranquille"); fr. *repousser* „a respinge" prin *a depărta* (S, 857: „nu vei depărta rugăciunea mea" – „vous ne repousserez pas ma prière") sau *a împinge cu putere* (S, 875); fr. *existence* prin *fiinţă* (S, 921: „fiinţa ta" – „ton existence") sau *însufleţire* (S, 810: „însufleţirea mea" – „mon existence"); fr. *aimable* „plăcut" prin *împăcător* (S, 791: „cel mai ~" – „le plus aimable"), *plăcut* (S, 793: „c-un chip ~" – „d'un air aimable"), *drăgostos* (S, 833: „cu chipul cel mai ~" – „de la manière la plus aimable"), *vrednic de iubit* (S, 901: „un ~ cavaler" – „un aimable cavalier"); fr. *émotion* „emoţie" prin *mişcare de suflet* (S, 853), *mişcare sufletească* (S, 879), *întristare* (S, 901: „întristarea ce am simţit" – „l'émotion que j'ai éprouvée"), *simţire* (S, 816: „cu ~" – „avec émotion"); fr. *indisposition* „stare neplăcută" prin *neputinţă* (S, 841: „neputinţa sa, care era uşoară" – „son indisposition, qui n'était que légère") sau *zaifă* (S, 855: „eşti cam ~" – „tu es indisposée"); fr. *emphase* „emfază, exagerare" prin *întindere* (S, 824: „cu ~" – „avec emphase") sau *umflare* (S, 919: „cu ~" – „avec emphase"); fr. *compromettre* „a periclita"; „a (-şi) pierde bunul nume" prin *a pune în cumpănă* (S, 776: „voi pune toate aceste în cumpănă" – „j'irai compromettre tout cela"), *a primejdui* (S, 794: „un cuvânt care să vă poată primejdui" – „un mot qui pourrait vous compromettre"), *a*

[1] Publicate de Cornel Cârstoiu în ediţia Văcărescu 1985: 758–992. Am folosit sigla S pentru traducerea din Scribe (comparată cu Scribe 1845: 87–198: *Bertrand et Raton ou l'Art de conspirer*) şi R pantru aceea din Racine (Racine 1986, ediţie conformă cu cea din 1697).

BDD-A897 © 2009 Institutul de Filologie Română „A. Philippide"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:53:42 UTC)

încăpea în nevoie (S, 879: „va fi încăput în nevoie” – „sera compromis”); fr. *excès* „prisos; (la pl.) violenţe” prin *vârf* (R, 946: „vârful astii cinsti” – „cet excès d’honeur”), *groaznici nenorociri* (R, 955 – „quels excès”), *abateri* (S, 762: „dăulat prin ~ de tot felul” – „usé par les excès de tout genre”); fr. *ingrat* „nerecunoscător” prin *nedrept* (R, 958: „nedreapta” – „l’ingrate”) sau *neomenit* (R, 930: „spre a-l neomeni” – „pour en faire un ingrat”); fr. *asile* „adăpost” prin *acoperire* (S, 913: „~ în lăcaşul meu” – „un asil dans mon hôtel”) sau *loc de scăpare* (S, 817: „să-ţi dau ~” – „vous donner asile”); fr. *important* „însemnat; superior; înfumurat” prin *însemnător*, derivat creat de Văcărescu (S, 871: „o ştiinţă însemnătoare” – „une communication importante”; S, 799: „cu un aer mult însemnător” – „d’un air important”), *fudul*, substantivat *fudulie* (S, 825: „cu ton de ~” – „d’un ton d’importance”) sau chiar *zvăpăiat* (S, 786: „un ~, un nerod ca ăsta” – „un important, un sot”).

Uneori, indecizia traducătorului se manifestă prin alăturări de sinonime, de pildă „ăsta nu e *mişelos nevoiaş*” (S, 862, fr. „ce n’est pas un *lâche*”); „un cetăţean *nevăzut*, *neauzit*” (S, 803, fr. „un burgeois *obscur*”); „ceea ce ar fi altă dată *cutezare, nesocotinţă*” (S, 883, fr. „ce qui serait *témérité* ailleurs”); „*slăvesc, m-închin* Junii” (R, 938, fr. „*j’idolâtre* Junie”). Alteori, mult mai frecvent, el recurge la cvasi-definiţii exprimate prin propoziţii, perifraze, expresii şi locuţiuni formulate ad hoc. Sunt soluţii individuale care n-au avut şansa de a fi socializate, dar care au permis permanent transmiterea conţinutului de idei al autorilor: „este o voie vegheată care nu s-a mai văzut” (S, 887) pentru „c’est d’un *arbitraire*!”; „totdauna a vrut să facă ce nu face altu, să fie singur în orice lucrare” (S, 900) pentru „il a toujours tenu *se singulariser*”; „porunca [...] care nu poate să între în capul meu” (S, 893) pentru „l’ordre *inconcevable*” şi „asta nici s-a mai văzut” (S, 782) pentru „c’est *inconcevable*”; „să mă îndreptez cu a mea cerere către...” (S, 780) pentru „*m’adresser* pour cela à...”; „neputinţa mea d-a crede” (R, 960) pentru „mon *incredulité*”; „ca să-l aduceţi la cale” (S, 875) pentru „pour l’*engager*”; „a ridica la opreală” (S, 803) pentru *arrêter*; „iată găsirea cu cale a sfatului” (S, 873) pentru „voici l’*arrêt* [= hotărârea] du conseil”; „eu îl pun la căi” (R, 987) pentru „c’est moi qui l’*inspire*”; „scos la oameni de mine” (S, 776) pentru „*ma créature*”; „nu poci să-mi vin în cunoştinţă” (S, 878) pentru „je n’en puis *revenir*”; „sunt supărat la cinste” (S, 835) pentru *insulté* şi „de mă vor necinsti” (S, 781) pentru „si l’on m’*insulte*”; „o asemenea cercare în joc de noroc” (S, 775) pentru „une telle *chance*”; „care este om greu la fire” (S, 779) pentru „qui est *difficile*”; „o căsătorie de neam nepotrivită” (S, 855) pentru „une *mésalliance*”; „feluri de porturi schimbate” (S, 848) pentru *déguisements*; „năluciri de fericire” (S, 794) pentru „d’*illusions*”; „priimit în cele mai aproape înclinări ale sale” (S, 810) pentru „admis dans son *intimité*”; „a lovi fără pierdere de vreme” (S, 873) pentru „frapper *promptement*”; „numele meu cel bun” (S, 857) pentru „ma *réputation*”; „curăţenia cugetului” (S, 777) pentru „la *franchisse*”; „iubirea de dreptate” (S, 777) pentru „la *loyauté*”; „e lucru de petrecere” (S, 814) pentru „c’est *amusant*”; „punerea la cale” (S, 876) pentru „la *détermination*”; „mi-e tot un fel” (S, 799) pentru „m’est *égal*”.

Dificultăţile căutării de corespondente cât mai apropiate semantic se reflectă în încercarea de a conferi cosemnificaţii particulare unor cuvinte uzuale, al căror conţinut semantic era oarecum asemănător cu acela al termenilor franţuzeşti. De ex., fr. *humiliant* s-ar fi tradus exact prin *umilitor* (atestat deja în Regulamentul Organic), dar

BDD-A897 © 2009 Institutul de Filologie Română „A. Philippide”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:53:42 UTC)

acesta nu devenise cunoscut încă; de aceea, poetul apelează la *micşorare*, dându-i, doar el, semnificaţia de „umilinţă” („ce micşorare să aibă cineva”, S, 798, după „c’est humiliant”). Tot astfel, doar la el *întocmire* înseamnă şi „combinaţie”, fr. *combinaison* (S, 759); *neatârnat*, -ă „deplin, -ă” (S, 918: „o încredere neatârnată”, fr. „une confiance *absolue*”); *înlesnitor*, *-toare* „degajat, -ă” (S, 792: „cu un chip înlesnitor”, fr. „d’un air *dégagé*”); *a dezvolta* (pe care MDA îl are atestat abia la Tiktin!) „a dezvălui, a descoperi” (R, 954: „Neron şi-a dezvoltat geniul”, fr. „Néron découvre son génie”); *urgie* „disgraţie”(S, 772, 810, cf. 780: „mă aflu la ~ ”, fr. „je suis en disgrâce”). Ceva mai mult, Iancu Văcărescu creează derivate noi: *a desnunta* „a repudia” (R, 941, fr. *répudier*); *însemnător*, *-toare* „deosebit, -ă, remarcabil, -ă” (S, 764: „o prinţesă mult, mult însemnătoare”, fr. „une princesse bien *remarquable*”); *neaţintare* „lipsă de concentrare” (S, 914: „bag de seamă o neaţintare care nu era firească”, fr. „je remarque une *distraction* qui n’était pas naturelle”) – toate neatestate în MDA.

În sfârşit, există unele echivalenţe greşite sau, în orice caz, greu de acceptat, pentru că legătura semantică nu se observă: *neajunsul* (S, 811: „~ răspunsului meu”) este altceva decât l’*insolence* „semeţie, obrăznicie” („l’insolence de ma réponse”); *împilare* (S, 807: „să înceteze împilările”) altceva decât *poursuite* „urmărire, prigoană” („cesser les poursuites”); *mâhnire* (R, 961: „dreapta ~ a mea”) altceva decât *impatience* „nerăbdare” („ma juste ~”); *neastâmpărat* (S, 894) altceva decât *inquiet* „neliniştit” („avec inquiétude”); *a săvârşi* (S, 873: „o săvârşii acuma”) altceva decât *expédier* „a trimite” („je viens d’expédier”); *a înainta* (S, 777: „poate înainta tulburări”) altceva decât *susciter* „a isca, a stârni” („on peut ~ des troubles”); „cu *tăcere*” (S, 818) altceva decât *timidement* „cu sfială”; *pizmă* „invidie, ură” (S, 872: „astă ~ a sa”) altceva decât *obstination* „încăpăţânare, îndărătnicie”; *însemnare* şi *a însemna* altceva decât *distinction* „cinste; merit” (S, 900: „mândru de această însemnare” – „fier de cette distinction”; S, 850: „oameni ce însemnează” – „gens de distinction”). Când Văcărescu traduce „un *malin* vieillard” prin „un duh necurat”, el confundă adj. *malin* „răutăcios” cu subst. *le malin* „necuratul, diavolul”. Iar când transpune „ait voulu le *flatter*” prin „c-ai vrut a-l *mâglisi*” (R, 944), el pare să confunde verbul românesc (= „a amăgi”) cu *a măguli*, apropiat fonetic şi sinonim perfect al cuvântului francez. În toate aceste cazuri, nu avem a face cu traduceri „libere”, ci cu echivalări nefericite, nejustificate în contextele în care apar.

Se poate observa, din exemplele date, că limba română era capabilă în bună măsură să-i ofere traducătorului echivalenţe potrivite transpunerii unui text din limba franceză, fără a recurge la împrumuturi sau la aproximări perifrastice. „Neajungerea limbii”, de care se plângeau traducătorii secolului al XIX-lea, nu era întotdeauna o stare de fapt, ci putea masca propria lor incapacitate de a găsi corespondenţe potrivite. Să luăm, de pildă, una din indicaţiile scenice din piesa lui Scribe: „d’un air goguenard” („glumeţ, şăgalnic”), pe care Iancu Văcărescu o traduce prin „cu chip de marghiolie” (S, 841). *Marghiolie* înseamnă „şiretenie, prefăcătorie”, este deci altceva decât *goguenard*. Schimbarea are consecinţe de ordin estetic, pentru că deformează conturul psihologic al personajului, propunându-ne o altă motivaţie comportamentală decât aceea pe care i-o conferise autorul. În altă parte, fr. „j’apprend, par un *valet de pied*” se traduce prin „aflu de la un *lacheu pe jos*” (S, 914). Sintagma însemna iniţial, în franceză, un lacheu care-şi urma pas cu pas

BDD-A897 © 2009 Institutul de Filologie Română „A. Philippide”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:53:42 UTC)

stăpânul, iar mai apoi un lacheu de casă mare, în livrea. Este evident că traducătorul nostru n-a putut să-şi reprezinte personajul şi l-a desemnat într-o manieră ambiguă din perspectiva cititorului său. Orice traducere presupune două faze: una a identificării desemnării (referinţei) din limba-sursă (care poate corespunde sau nu semnificatului), alta a găsirii semnificaţiei corespunzătoare în limba receptoare. Or, în exemplele citate, este clar că traducătorul „simţea" conţinutul cuvântului francez, sau al sintagmei, dar nu avea o imagine precisă a sa, care să-i permită echivalarea prin cuvinte cunoscute vorbitorilor români. În aceste cazuri, „neajungerea limbii" înseamnă, de fapt, o insuficientă cunoaştere *a limbii franceze*. Eliminând factorul subiectiv, va trebui să convenim că între română şi limbile europene de cultură exista un decalaj real, care trebuia redus prin împrumuturi.

Două sunt modalităţile de împrumut lexical din franţuzeşte: neologismul şi calcul. Caracteristică pentru faza de tranziţie a limbii literare este coexistenţa neologismelor cu termeni desueţi, în aceleaşi contexte, de pildă *pravilnic sovran* (S, 893) pentru *légitime souverain*; *făgăduială formală* (S, 834) pentru *promesse formelle*; o *vătămare a maestăţii* (S, 789) pentru *un crime de lèse-majesté*; *o politică înfricoşată* (S, 792) pentru *une excellente politique*; *orânduirea de lieutenant* (S, 820) pentru *le brevet de lieutenant*; *vrednică de poziţia noastră* (S, 825) pentru *digne de notre position*; *cu de respect văpseli* (R, 928) pentru *d'un faux respect*; *Jos mădularele regenţii*! (S, 821) pentru *À bas les membres de la régence*!

Pe spaţii mai largi, neologismele alternează cu corespondentele lor desuete sau populare: *la liberté* este redat prin *libertatea* (S, 868), dar şi prin *slobozenia* (S, 862); *air* prin *aer* (S, 799: „cu un ~ mult însemnător" – „d'un air important") şi *chip* (S, 792: „cu un ~ înlesnitor" – „d'un air dégagé"); *protéger* prin *a protegea* (cu două adaptări morfologice: *să protegeze*, S, 785, şi *să protege*, S, 786) şi *a ocroti* (S, 835); *l'hyménée* prin *imeneu* (R, 946) şi *împreunare* (R, 969); *modestie* prin *modestie* (S, 823), dar *modeste* prin *zmerită* (S, 810); *énergie* prin *energie* (S, 852), dar *énergique* prin *ager* (S, 789: „mijloacele care lucrează ~" – „des moyens énergiques"; S, 854: „hotărâri agere" – „résolutions énergiques"); *seigneur* prin *senior* (S, 812), dar şi prin *domn* (R, 958) şi *boier* (S, 800: „boierii cei mari" – „des grands seigneurs"). Pe vremea lui Iancu Văcărescu, magazinele nu se deosebeau net de magazii, mărfurile se depozitau şi se vindeau în aceeaşi încăpere şi, de aceea, el putea traduce *les magasins* prin *magaziile* (S, 779, 805).

În aprecierea originii neologismelor folosite de poet[2], trebuie să ţinem seama de faptul că unele se impuseseră în uz încă din epoca veche: *acord* (din it.), *antidot* (din lat.), *armonie* (din gr.), *căpitan* (din it.), *idol* (din slv.), *rigat* (din ngr.), *tiran* şi *tiranie* (din lat. şi ngr.) etc., astfel încât concordanţele cu franceza sunt doar aparente. În al doilea rând, formaţia sa de poliglot ne obligă să admitem o etimologie multiplă a neologismelor folosite în opera originală: *zefir*, de exemplu, prezent într-o poezie (P, 118), se poate explica atât prin fr. *zéphyr*, cât şi prin ngr. *zéphyros* sau lat. *zephyrus*. O origine multiplă poate fi admisă, în principiu, pentru *abis* (P, 122) < fr. *abysse*, lat. *abyssus*, gr. *abyssos*, it. *abisso*; *aromire* (P, 120) < *aromă* < fr. *arome*,

[2] Pentru analiza lexicului, am utilizat şi alte scrieri ale lui Văcărescu: *Poeziile* publicate (1848) şi inedite (P), corespondenţa (C), drama originală *Dragostea din copilărie*, 1847 (D), dramele *Napoleon la Şoenbrun* şi *Sânta Elena*, prelucrate după piesele lui Charles-Désiré Dupeuty şi Hyppolite-François Régnier-Destourbet (DR) şi tipărite în 1847 – toate republicate în Văcărescu 1985.

BDD-A897 © 2009 Institutul de Filologie Română „A. Philippide"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:53:42 UTC)

gr., lat., it. *aroma*; *arpă* (P. 173) < *harpe*, fr. *harpe*, gr. şi lat. *harpa*, it. *arpa*; *pompos, -oasă* (P, 190) < fr. *pompeux, -euse*, lat. *pompossus, -a*, it. *pomposo*, *-a*; *simbolic* (P, 302) < fr. *symbolique*, lat. *symbolicus*, it. *simbolico* etc. Dar nici în traducerile din franţuzeşte, nu este sigur întotdeauna că el a avut în vedere corespondentul francez, cât timp forma neologismelor ne orientează spre alte limbi. Astfel, *sistemă* (DR, 723) provine din ngr. *sýstema* sau din it. *sistema*, iar nu din fr. *système*, care este de genul masculin; *favor* este masculin (R, 932, 950, DR, 678, S, 778), ca it. *favore*, iar nu feminin, ca fr. *faveur*; *favoritul* (S, 759) trimite la it. *favorito*, iar nu la fr. *favori*; *titlu* (S, 796), *magnitiza* (P, 354) şi *muzic* „muzician" (P, 124) se apropie fonetic de ngr. *títlos*, *magnitízo* şi *musikós*, iar nu de fr. *titre*, *magnetiser* şi *musicien*; *cantor* „tejghea" (S, 795) de rus. *kantora*, nu de fr. *comptoir*; *planeţi* (P, 109) de germ. *Planet* (masc.), nu de fr. *planète* (fem.); *prinţ* (S, 763) şi *prinţesă* (S, 764) de germ. *Prinz*, *Prinzesse*, iar nu de fr. *prince*, *princesse*; *batalion* (DR, 683), *ocazione* (C, 994), *oracol* (S, 789), *popolar*, *-ă* (S, 778), *romanţuri* (S, 820), *sicurul* (R, 974), *sovranul* şi *sovrana* (S, 760, 763, DR, 741), *spion* (DR, 718), *spiona* (DR, 723), *stimă* (S, 796) de it. *battaglione*, *occasione*, *oracolo*, *popolare*, *romanzo*, *sicuro*, *sovrano*, *spione*, *spionare*, *stima*, iar nu de fr. *bataillon*, *occasion*, *oracle*, *populaire*, *roman*, *sûr*, *souverain*, *espion*, *espionner*, *estime*.

O origine latină au neologismele *aplausul* (R, 980), *climă* (DR, 716), *depozit* (R, 972), *a se introduce* (S, 848), *libertate* (R, 971), *naţie* (S, 777), *nobil*, *-ă* (D, 611, P, 129 etc.), *a publica* (R, 972, DR, 670), *seriozitate* (S, 784), *a trădea* (S, 915), *triumf* (S, 763, 813, 828), *a triumfa* (R, 974), *universitate* (DR, 651), *virtuos* (R, 975), *virtute* (R, 926, S, 855), uşor de explicat din lat. *applausus*, *clima*, *depositum*, *introducere*, *libertas, -tis*, *natio*, *nobilis*, *publicare*, *seriositatis*, *tradere*, *triumphus*, *triumphare*, *universitas, -tis*, *virtuosus*, *virtus, -tis*, nu însă şi din fr. *applaudissement*, *climat*, *dépositaire*, *introduire*, *liberté*, *nation*, *noble*, *publier*, *sérieux*, *trahir*, *triomphe*, *triompher*, *université*, *vertueux*, *vertu*.

Se întâmplă uneori ca unul şi acelaşi neologism să fie folosit cu forme diferite, provenite din limbi diferite, chiar şi în aceeaşi traducere: *marşal* (DR, 670) din germ. *Marschall* şi *mareşal* (DR, 670) din fr. *maréchal*; *partitul* (R, 961) din it. *partito* şi *partidul* (S, 762) din ngr. *partídos*, iar nu din fr. *parti*; *particular* (S, 779) din fr. *particulier* (sub influenţa lat. *particularis*) şi *particolar* (DR, 704) din it. *particolare*; *progetul* (DR, 744) din it. *progetto* şi *proiecturi* (DR, 746) sau *proecte* (S, 771) din germ. *Projekt*; *scena* (R, 924) din fr. *scène* şi *şena* (S, 758, 845) din it. *scena*.

Neologismele din franceză sunt destul de numeroase, dar este greu de spus dacă ele au fost receptate mai întâi de către Iancu Văcărescu, sau dacă nu cumva el se afla în continuarea unor iniţiative cărturăreşti pe care le-ar fi putut cunoaşte. MDA, care foloseşte toate studiile anterioare, precum şi fişele de semnalare ale lui N.A. Ursu, oferă o cronologie de multe ori relativă, impusă de materialul selectat în corpusul bibliografic. Nu întotdeauna acest material a fost fişat în mod exhaustiv; astfel, *Britannicu* figurează în bibliografie, dar neologismele de aici n-au fost incluse în dicţionar şi, din acest motiv, n-au impus o deplasare a limitei cronologice. Vom vedea că atestările din opera poetului obligă la anticiparea, uneori cu un secol, a datei stabilite pentru primele atestări în MDA. Numeroase scrieri manuscrise de pe la mijlocul secolului al XIX-lea au fost tipărite pentru prima dată în ultimele decenii, dar n-au fost incluse totuşi în corpusul MDA. În aceste condiţii, este greu de realizat

BDD-A897 © 2009 Institutul de Filologie Română „A. Philippide"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:53:42 UTC)

o cronologie solidă a neologismelor din româna literară. Pe de altă parte, semnalarea acestor cuvinte atât la Iancu Văcărescu, cât şi la scriitori contemporani (Conachi, Beldiman, Heliade, Alexandrescu şi, mai ales, la C. Negruzzi) nu denotă neapărat o continuitate a iniţiativelor, ci mai degrabă o convergenţă a lor şi o similitudine a criteriilor de selecţie şi de adaptare. Toţi ştiau bine franţuzeşte şi încercau să profite de bogăţia lexicală a acestei limbi nu numai în scris, ci şi în conversaţiile dintre ei, private sau publice (în cadrul unor societăţi literare), la care participa, desigur, şi poetul nostru. Din lista neologismelor, prezentată în continuare, vom marca prin caractere aldine acele cuvinte pentru care MDA oferă atestări cu cel puţin 20 de ani mai târziu. Când apar doar formaţii derivate de la verbe neologice, a căror existenţă trebuie însă presupusă, am indicat bazele prin asterisc.

abonat s.m. (DR, 669) < **abona* < fr. *abonner*.
act s.n. (S, 759: în piese de teatru; S, 760: document) < fr. *acte*.
adio interj. (S, 908) < fr. *adieu* (în MDA, greşit: *addieux*).
adresă s.f. (P, 250: „~ *scrisă*") < fr. *adresse*.
afront s.n. (S, 783, R, 971) şi în expr. *a face afronturi* „faire des affronts" (S, 780) < fr. *affront*.
alee s.f. (S, 811) < fr. *allée*.
amazoană s.f. (S, 763) < fr. *amazone*.
ambassador s.m. (DR, 672, 677) < fr. *ambassadeur*.
ambiţie s.f.(R, 930, S, 767, 779, 788) < fr. *ambition*. În MDA e atestat mai întâi la C. Negruzzi, dar R este din 1827.
ambiţios, *-oasă* adj. (S, 776, 802) < fr. *ambitieux*.
amor s.n. (P, 216, S, 810) < fr. *amour*.
antipod s.m. (P, 134: pl. *antipozi*) < fr. *antipode*. În MDA e atestat abia la 1948!
apartament s.n. (R, 938, S, 759: pl. *apartamente*) < fr. *appartement*. MDA nu foloseşte pe R, dând prima atestare la 1834.
apela vb. (DR, 741: *apelez*) < fr. *appeler*. În MDA e atestat abia la Titu Maiorescu.
arbitră s.f. (R, 973) < fr. *arbitre*.
ardoare s.f. (P, 1014) < fr. *ardeur*.
aristocraţie s.f. (D, 631) < fr. *aristocratie*.
arma vb. „a înarma" (DR, 657; şi adj. *mâini armate*, DR, 659) < fr. *armer*.
armă s.f. „armată" (DR, 722; şi *armee* DR, 648) < fr. *armée*.
armistiţiu s.n. (DR, 673) < fr. *armistice*.
artilerie s.f. (DR, 743, S, 839) < fr. *artillerie*.
atmosferă s.f. (DR, 698, P, 1015) < fr. *atmosphère*.
atracţie s.f. (P, 1015) < fr. *attraction*.
atribut s.n. „calitate" (C, 1006, pl. *atributuri*) < fr. *attribut*.
audace adj. „îndrăzneţ" (P, 1014) < fr. *audace*, după it. Neînregistrat de MDA.
audienţă s.f. (S, 778; şi: *audinţă* R, 929) < fr. *audience*.
august, *-ă* adj. (S, 918) < fr. *auguste*.
autoritate s.f. (S, 760, 825) < fr. *autorité*.
axiomă s.f. (S, 842) < fr. *axiome*.
azil s.n. „adăpost" (DR, 741) < fr. *asile*.
azur adj. (P, 189) < fr. *azur*.
bagaj s.n. (DR, 663) < fr. *bagage*.
baionetă s.f. „soldat" (la pl., DR, 743) < fr. *baïonnette*. Probabil prima atestare a sensului figurat.

BDD-A897 © 2009 Institutul de Filologie Română „A. Philippide"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:53:42 UTC)

bal s.n. (S, 766) < fr. *bal*.
balcon s.n. (S, 822) < fr. *balcon*.
barbarie s.f. „faptă barbară" (DR, 727) < fr. *barbarie*.
baron s.m. (S, 835) < fr. *baron*.
bilet s.n. (S, 910; pl. *bileturi*, D, 619) < fr. *billet*.
bisect adj. (P, 172) < fr. *bissexte*. În MDA este atestat mai întâi abia la 1978, în DN[3]!
bivuac s.n. (DR, 674) < fr. *bivouac*. În MDA, prima atestare este la D. Zamfirescu.
bloca vb. (DR, 674) < fr. *bloquer*. În MDA este atestat abia în LTR (1949).
bomboane subst. pl. (P, 1016) < fr. *bonbon*.
briculeț < ***bric** s.n. (DR, 729) < fr. brick. MDA îl are atestat abia la Ion Ghica şi-i dă etimologia din engl. *brick*.
brilliant s.n. (P, 112 şi *berliant*, P, 252) < fr. *brillant.*
cabinet s.n. (DR, 674) < fr. *cabinet*.
cadril s.n. (S, 842, cu pl. *cadriluri*) < fr. *quadrille*. MDA dispune de o primă atestare la CADE (1926).
caleidoscop s.n. (P, 159) < fr. *kaléidoscope*. După MDA, prima atestare s-ar găsi în DA (1940).
cameristă s.f. (DR, 647) < fr. *camériste*. Prima atestare în MDA ar fi la Costinescu (1870).
campanie s.f. (DR, 685, 722, 728) < fr. *campagne*.
capitală s.f. (DR, 721) < fr. *capitale*.
caporal s.m. (DR, 721; şi *căpral*, DR, 697) < fr. *caporal*.
capot s.n. „învelitoare la cărți" (C, 997) < fr. *capot*.
carabină s.f. (D, 634, 638, S, 916) < fr. *carabine*.
caracter s.n. (D, 611, DR, 650, 716, S, 810) < fr. *caractère*.
caricatură s.f. (S, 789) < fr. *caricature*.
carieră s.f. „profesiune" (DR, 659, 735) < fr. *carrière*.
cavalcadă s.f. (S, 764) < fr. *cavalcade*.
cavaler s.m. (S, 765, 820, 901) < fr. *cavalier* (la Scribe). MDA îl explică prin rus. *kavaler*.
cavalerie s.f. (DR, 679, S, 886) < fr. *cavalerie* (la Scribe). MDG îl raportează la rus. *kavaleria*.
censură s.f. (P, 138, cu pl. *censuri*, R, 933) < fr. *censure*. Prima atestare, după MDA, ar fi la Vlahuță, care l-ar fi luat din lat. *censura*.
civil adj.m. (DR, 662: *băeți ~*) < fr. *civil*.
civilizat, *-ă* adj. (DR, 726) < **civilisa* < fr. *civiliser*.
cochet, *-ă* adj. (DR, 652) < fr. *coquet*.
cochetărie s.f. (DR, 681) < fr. *coquetterie*. Atestat abia în 1870, la Costinescu, după MDA.
coloană s.f. „stâlp" (DR, 756) şi „şir de soldați" (DR, 670) < fr. *colonne*. Al doilea sens este, probabil, prima atestare.
colonel s.m. (S, 764, DR, 684) < fr. *colonel*.
colos s.m. (P, 190) < fr. *colosse*.
comanda vb. (DA, 706, S, 769: *comandez*) cu varianta *comandui* (DR, 703) < fr. *commander*.
comerț s.n. (S, 783, 800) < fr. *commerce*, cf. it. *commercio*.
comic adj. (P, 1016) < fr. *comique*. MDA îl are atestat de la Hasdeu.
comisar s.m. (DR, 756) < fr. *commissaire*.
compas s.n. (P, 347) < fr. *compas*.
compliment s.n. pl. „salutări" (S, 820: *complimente*; C, 994: *complimenturi*) < fr. *compliment*.
complimenta vb. (S, 823) < fr. *complimenter.* După MDA, ar fi atestat mai întâi la Alecsandri.
complot s.n. (R, 972, S, 846, pl. *comploturi*, S, 777) < fr. *complot*.
compromite vb. (S, 847) şi *compromita* (S, 814) < fr. *compromettre*.
concertui vb. (P, 116) < **concert* < fr. *concert*, cf. it. *concerto.*

BDD-A897 © 2009 Institutul de Filologie Română „A. Philippide"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:53:42 UTC)

condiţie s.f. (DR, 676, 741) < fr. *condition*.
confederaţie s.f. (DR, 667) < fr. *confédération*.
confuzie s.f. (P, 137: *comfuzia*) < fr. *confusion*.
conjurat s.m. (S, 848) < fr. *conjuré*.
consideraţie s.f. (S, 796) < fr. *considération*.
consoană s.f. (P, 1012) < fr. *consonne*.
conspira vb. (S, 775, 778, 861: *conspirez*) < fr. *conspirer*. În MDA este atestat mai întâi la Eminescu.
conspirator s.m. (S, 771) < fr. *conspirateur*. După MDA, s-ar găsi mai întâi la Vlahuţă.
conspiraţie s.f. (S, 771, 776, 849, DR, 700, 719) < fr. *conspiration*. Prima atestare în MDA este la I. Ghica.
consul s.m. (R, 929) < fr. *consul*.
conte s.m. (DR, 679, S, 763) < fr. *comte* (scris greşit, *compte*, în MDA).
contemporan s.m. (DR, 738) < fr. *contemporain*. Atestat abia la I. Ghica în MDA.
continental, **-ă** adj. (DR, 674) < fr. *continental*. Prima atestare în MDA este din 1901, la S. Mehedinţi.
contrabant s.n. (P, 292: *dascal de ~ uri*) < fr. *contrebande.*
contradanţă s.f. (S, 916) < fr. *contredanse*.
contramarş s.n. (DR, 721) < fr. *contremarche*; probabil prima atestare.
contribuţie s.f. (DR, 674) < fr. *contribution*. În MDA este atestat începând cu I. Ghica.
conversaţie s.f. (DR, 668) < fr. *conversation*.
corespondent s.m. (DR, 669, S, 795) < fr. *correspondant*.
corespondenţă s.f. (C, 994) < fr. *correspondence*.
corporaţie s.f. (S, 824) < fr. *corporation*. În MDA, prima atestare este la I. Ghica.
cortegiu s.n. (DR, 667, 756) < fr. *cortège*.
creator s.m. (P, 1015) < fr. *créateur*.
credit s.n. (R, 928, S, 776, 796; şi în expr. *a avea* ~, după „avoir de crédit", S, 780) < fr. *crédit*.
crimă s.f. (DR, 702, 733, R, 962) < fr. *crime*.
criminal, *-ă* adj. (D, 631, R, 932, 946) < fr. *criminel*.
cristal s.n. (P, 162) < fr. *cristal*.
culisă s.f. (la teatru) (S, 771, 788) < fr. *coulisse*.
curaj s.n. sg. (DR, 651) sau *curagiu* (DR, 660, P, 266, S, 808) < fr. *courage*. Din it. *coraggio* este însă *coragiu* (DR, 676, 730, 748).
curier s.m. (DR, 672) < fr. *courier*.
curs s.n. (DR, 720: *cursul vremii*; S, 873: *la cursurile ale dreptăţii obişnuite* „devant les cours de justice ordinaire") < fr. *cours*.
curtezan s.m. (DR, 698) < fr. *courtisan*, apropiat de rom. *curte*.
damă s.f. (DR, 648, 756, S, 801) < fr. *dame*.
decora vb. (DR, 716) < fr. *décorer*. MDA are prima atestare din DEX (1975)!
decret s.n. (DR, 669) < fr. *décret*.
defensivă s.f. (DR, 675) < fr. *défensive*.
delicat, *-ă* adj. (S, 789) < fr. *délicat*.
delir s.n. (S, 856, 906) < fr. *délire*. Ar fi atestat mai întâi în DEX (1975), după MDA!
demagog s.m. (P, 139: pl. *demagoghii*) < fr. *démagogue*. Şi el ar fi atestat mai întâi în DEX (1975), după MDA!
demasca vb. (S, 773: *să demaşce*) < fr. *démasquer*.
demisie s.f. (S, 876) < fr. *démission* (iar nu *demission*, cum apare în MDA).
demon s.m. (DR, 653) < fr. *démon*.
depeşă s.f. (DR, 670) < fr. *dépêche*.

BDD-A897 © 2009 Institutul de Filologie Română „A. Philippide"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:53:42 UTC)

deputăție s.f. (S, 874) < fr. *députation* (dat de Scribe), iar nu din *deputat* + *-ie*, cum se spune în MDA.

desarma vb. (P, 304) < fr. *désarmer*.

desărtor s.m. (P, 287) < fr. *déserteur.*

destin s.n. (P, 1014) < fr. *destin*.

diapason s.n. (P, 287) < fr. *diapason*.

dicta vb. (DR, 738) < fr. *dicter*.

diplomat s.m. (DR, 668, S, 777, 780) < fr. *diplomate*.

diplomatic[1] s.m. „diplomat" (P, 137) < fr. *diplomatique*.

diplomatic[2], *-ă* adj. (S, 770) < fr. *diplomatique*.

diplomă s.f. (P, 137, 251) < fr. *diplôme*.

disputa vb. (R, 961) < fr. *disputer*.

donjuan s.m. (P, 286: *tot ~, coane!)* < fr. *don Juan*. În MDA prima atestare este din Camil Petrescu.

dragon s.m. „cavalerist" (S, 765) < fr. *dragon*.

duel s.n. (DR, 727) < fr. *duel*.

echipa vb. (DR, 729) < fr. *équiper*.

econom, *-oamă* adj. (P, 157) < fr. *économe*.

edem subst. sg. (P, 337) < fr. *éden*.

efect s.f. (DR, 668) < fr. *effet*, influențat de lat. *effectus*.

egidă s.f. (P, 105) < fr. *égide*.

electric, *-ă* adj. (P, 129: *un gând ~*) < fr. *électrique*.

elegant, *-ă* adj., s.m. (DR, 652; P, 292: *se cred eleganți rari*) < fr. *élégant*.

emblemă s.f. (P, 193) < fr. *emblème*.

energie s.f. (DR, 726, S, 852) < fr. *énergie* (scris greşit, *energie*, în MDA).

entuziasm s.n. sg. (DR, 650, 659) < fr. *enthousiasme*.

epoletă s.f. (S, 770: pl. *epolete*) < fr. *épaulette*.

erou s.m. (P, 1033) < fr. *héros*.

eter subst. sg. (P, 338) < fr. *éther*.

etereu adj. (P, 123, 189: *focuri eteree*) < fr. *éthéré.*

eterogen adj. (P, 138: *materii eterogene*) < fr. *hétérogène*.

etichetă s.f. (S, 783) < fr. *étiquette*.

exact, *-ă* adj. (DR, 746: *cercetări eczacte*) < fr. *exact*.

exelență s.f. (S, 760, 813; şi *exelenție* DR, 674) < fr. *excellence*.

exercițiu s.n. (DR, 749: *eczercisu*) < fr. *exercice*.

exil s.n. (D, 610, R, 969, P, 285) < fr. *exil*.

exilat, -ă adj. (S, 772) < **exila* < fr. *exiler*.

extraordinar, **-ă** adj. (P, 1017; în sint. *adunare extraordinară* „réunion extraordinaire", S, 832) < fr. *extraordinaire*. După MDA, prima atestare este în DEX (1975)!

fabrica vb. (S, 785) < fr. *fabriquer*.

fabrică s.f. (S, 787) < fr. *fabrique*.

famfar s.m. (P, 170: *famfari cereşti*) < fr. *fanfare*. În MDA este atestat mai întâi la Alecsandri.

familiaritate s.f. (DR, 718) < fr. *familiarité*.

fanatic adj. (DR, 703) < fr. *fanatique*.

fanatism s.n. (P, 285) < fr. *fanatisme*.

fason s.n. (S, 787) < fr. *façon*.

fatal, **-ă** adj. (R, 965: *acestei vrăjbi fatali* „vos discords fatales") < fr. *fatal*. Prima atestare în MDA este la Eminescu.

flanc s.n. (DR, 706) < fr. *flanc*. După MDA, ar fi atestat mai întâi la T. Maiorescu.

BDD-A897 © 2009 Institutul de Filologie Română „A. Philippide"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:53:42 UTC)

florană s.f. (S, 795: *bucăţi... de florane* „pièces... de Florence") < fr. *Florence* „Florenţa". Neatestat în MDA.

flotilie s.f. (DR, 729) < fr. *flotille*.

foburg s.n. (DR, 671) < fr. *faubourg*. În MDA atestările încep de la Camil Petrescu (1953!).

formal, *-ă* adj. (S, 834) < fr. *formel*, apropiat de *formă*.

format, **-ă** adj. (D, 625) < **forma* < fr. *former*. Vb. apare mai întâi la I. Negruzzi (1893), după MDA.

frac s.n. (P, 1027) < fr. *frac*.

fregată s.f (DR, 734) < fr. *frégate*.

galant s.m. (P, 292: *galanţi cu ochelari*) < fr. *galant.*

galerie s.f. (S, 771, 788, DR, 668) < fr. *galerie*.

gammă s.f. (P, 287) < fr. *gamme*. În MDA este atestat mai întâi la Vlahuţă.

garant, **-ă** adj. (R, 930) < fr. *garant*. În MDA seria atestărilor se începe cu Odobescu.

garnizoană s.f. (S, 844, DR, 714) < fr. *garnison*.

gazetă s.f. (DR, 669) < fr. *gazette*.

general s.m. (S, 761, DR, 719) < fr. *général*. Şi: *gheneral* (DR, 646, 670, 712), probabil din rusă.

general, **-ă** adj. (S, 823, în sint. *interesul* ~ „l'intérêt général") < fr. *général*.

generos, *-oasă* adj. (DR, 651, 658, 677, S, 772, 782, 810) < fr. *généreux*.

generozitate s.f. (S, 794, 872) < fr. *générosité*.

geniu s.n. (R, 942, 954, DR, 653, 717) < fr. *génie*.

grad s.n. „treaptă" (P, 133: *iubirea are graduri*); cu sens militar (DR, 721; pl. *graduri*, S, 770) < fr. *grade*.

gratificaţie s.f. (R, 957) < fr. *gratification*. În MDA apare abia în 1956, în DL!

graţie s.f. (D, 625; în DR, 742, ca titlu onorific: *graţia sa ministrul* „sa grâce le ministre") < fr. *grâce*, poate şi sub influenţa it. *grazia*.

grenadir s.m. (DR, 720, 746; şi *granadir*, DR, 662) < fr. *grenadier*. MDA îl dă atestat mai întâi la Răsmeriţă (1924).

guvern s.n. (DR, 724, pl. *guvernuri*, P, 143) < fr. *gouverne* „conducere (a unei ambarcaţiuni)", care stă la baza lui *gouvernement*, iar nu un postverbal de la *guverna*, cum se afirmă în MDA.

guverna vb. (S, 770, 838) şi *gheverna* (P, 1030) < fr. *gouverner*. În MDA prima atestare este la Macedonski.

iaht s.n. (S, 765) < fr. *yacht*. După MDA ar fi atestat mai întâi la M. Beniuc!

idee s.f. (DR, 685, S, 802) < fr. *idée*.

idolatrie s.f. (D, 616) < fr. *idolâtrie*.

iluminat, **-ă** adj. (DR, 702: *illuminaţi*) < ***ilumina* < fr. *illuminer*. MDA are prima atestare a vb. la Camil Petrescu!

imaginaţie s.f. (DR, 702, C, 1004) < fr. *imagination*.

imeneu s.n. (R, 946, DR, 685) < fr. *hyménée*. În MDA prima atestare este abia de la Ollănescu (1897).

imprompte s.f. pl. (P, 345; echivalat prin „nepregândite") < fr. *impromptu*. După MDA, prima atestare este din DEX!

inchiziţie s.f. (DR, 724) < fr. *inquisition*. Atestată mai întâi la Radu Boureanu (1948), după MDA.

incognito adv. (S, 821: *mă plimb* ~ „je me promène ~") < fr. *incognito* < it. ~.

infanterie s.f. (S, 844) < fr. *infanterie*.

infernal, *-ă* adj. (DR, 718: *maşină* ~ = bombă) < fr. *infernal.*

influenţă s.f. (DR, 726) < fr. *influence*.

instrucţie s.f. „instrucţiune" (DR, 740) < fr. *instruction*.

instrument s.n. (S, 881, P, 104) < fr. *instrument*.

BDD-A897 © 2009 Institutul de Filologie Română „A. Philippide"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:53:42 UTC)

insufla vb. (P, 1026) < fr. *insouffler*.

interes s.n. (R, 926, DR, 676, P, 1022; pl. *interese*, S, 777 şi *interesuri*, C, 994; şi *înteres*, R, 957) < fr. *intérêt*.

interesa vb. (S, 807) şi *interesarisi* sau *înteresarisi* (C, 998) < fr. *intéresser* (greşit *interesser* în MDA).

intrigant s.m. (S, 882) < fr. *intrigant*.

intrigă s.f. (C, 997, S, 777, pl. *intrigi*, DR, 673, S, 776) < fr. *intrigue*.

invalid s.m. (DR, 669, 696) < fr. *invalide*.

ipocrizie s.f. (P, 285) < fr. *hypocrisie*.

jabot s.n., astăzi *jabou* (DR, 662) < fr. *jabot*. În MDA prima atestare este din DN (1961)!

jurnal s.n. (DR, 670) < fr. *journal*.

legionar s.m. (DR, 697) < fr. *légionnaire*.

liber, *-ă* adj. (R, 932) < fr. *libre*, poate influenţat şi de lat. *liber*.

licenţă (poetică) s.f. (C, 1005) < fr. *licence*.

licoare s.f. (P, 1014) < fr. *liqueur*, cf. şi lat. *liquor*.

lieutenant s.m. (S, 820) < fr. *lieutenant*.

lieutenanţie s.f. (S, 780) < fr. *lieutenance*.

liră s.f. (P, 193) < fr. *lyre* (omis de MDA la etimologie, unde se dă doar lat. *lyra* şi it. *lira*).

listă s.f. (S, 770) < fr. *liste*.

literatură s.f. (P, 174) < fr. *littérature*.

lord s.m. (DR, 725) < fr. *lord*.

lux s.n. (D, 627, P, 185) < fr. *luxe.*

maestate s.f. (DR, 668, S, 772) < fr. *majesté* influenţat de lat. *maiestas*, *-tis*.

magistrat s.m. (S, 917) < fr. *magistrat*, şi *maghistrat* (S, 874) < germ. *Magistrat*.

mamuzelă s.f. (DR, 649) < fr. *mam'selle* < *mademoiselle*; neînregistrat în MDA.

manevră s.f. (DR, 699) < fr. *manoeuvre*.

mantă s.f. (S, 856) < fr. *mante*.

mareşal s.m. (DR, 670) < fr. *maréchal*.

marină s.f. (DR, 729, S, 758: gen. *marinii*) < fr. *marine*.

marmotă s.f. (P, 292) < fr. *marmotte*, cf. it. *marmotta*.

marş s.n. (DR, 667, 721) < fr. *marche*.

mască s.f. (DR, 673: pl. *măşci*) < fr. *masque*.

maşină s.f. (DR, 718: ~ *infernală*) < fr. *machine*.

maximă s.f. (C, 992: pl. *maximi*) < fr. *maxime*.

medalion s.n. (DR, 700) < fr. *médaillon*, sub influenţa rom. *medalie*.

memoriar s.n. (DR, 742, pl. *memoriaruri*) < fr. *mémorial*.

menuet s.n. (S, 914) < fr. *menuet*.

merit s.n. (DR, 726, S, 854) < fr. *mérite*.

meritá vb. (S, 761: *meritez*) < fr. *mériter*. Atestat pentru prima oară în poeziile sale (MDA).

metafizic, *-ă* adj. (DR, 702) < fr. *métaphysique*.

milion num. (DR, 672) < fr. *million*.

militar s.m. (S, 759, 770, 777) < fr. *militaire*.

militar, *-ă* adj. (DR, 772) < fr. *militaire*.

minister s.n. (S, 762, 916, pl. *ministeruri*, P, 1013) < fr. *ministère*.

ministru s.m. (R, 937, DR, 672, pl. *ministri*, P, 137, 140, S, 768, DR, 651; şi în sint. *cel dintâi* ~, S, 759, sau *întâiul* ~, S, 760 „premier ministre") < fr. *ministre* (iar nu din *ministere*, cum se dă în MDA!).

minut s.n. (DR, 717) < fr. *minute*.

mister s.n. (C, 987, P, 228, 1034, S, 856) < fr. *mystère*.

misterios, *-oasă* adj. (DR, 655, S, 774) < fr. *mystérieux* (scris greşit: *mysterieux* în MDA).

mod s.n. (D, 623) < fr. *mode*.

BDD-A897 © 2009 Institutul de Filologie Română „A. Philippide"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:53:42 UTC)

modestie s.f. (S, 823) < fr. *modestie*.
monarc s.m. (P, 106) < fr. *monarque*.
monument s.n. (DR, 756) < fr. *monument*.
murmurare s.f. (S, 914) < **murmura* < fr. *murmurer*.
muzică s.f. (P, 286) < fr. *musique*.
natură s.f. (DR, 675, P, 343, 1015) < fr. *nature*, cf. lat. *natura*.
naţional, *-ă* adj. (DR, 670, 756) < fr. *national*.
obelisc s.n. (DR, 668) < fr. *obélisque*.
ocupat, *-ă* adj. (R, 950) < **ocupa* < fr. *occuper*.
ocupaţie s.f. (DR, 649, 676) < fr. *occupation*.
ofiţer s.m. (DR, 712, S, 780, 811; scris şi *offiţer*, S, 812) < fr. *officier*, rus. *ofiţer*.
opac adj. (P, 290: *trup* ~) < fr. *opaque*.
opinie s.f. (S, 803, P, 143, şi în sint. ~ *publică*, S, 777 „opinion publique") < fr. *opinion*.
oriental, -ă adj. (D, 611) < fr. *oriental*.
orizon s.n. (DR, 756) < fr. *horizon*.
pamflet s.n. (S, 789) < fr. *pamphlet*.
paradă s.f. (DR, 665) < fr. *parade*.
parlament s.n. (S, 875, pl. *parlamenturi*) < fr. *parlement*.
particular, -ă adj. (S, 779: *secretar* ~ „secrétaire particulier") < fr. *particulier*, sub influenţa lat. *particularis*.
partizan s.m. (S, 821, 844) < fr. *partisan*.
patentă s.f. (S, 784) < fr. *patente* (iar nu *patenté,* cum se dă în MDA).
patrie s.f. (DR, 650) < fr. *patrie*.
patriotism s.n. (P, 183) < fr. *patriotisme*.
patron s.m. „sfânt protector" (C, 994) < fr. *patron*.
patrulie s.f. (DR, 731) < fr. *patrouille*, poate şi rus. *patrul'*.
pavilion s.n. (S, 859) < fr. *pavillon*.
persoană s.f. (DR, 722, 755, S, 780) < fr. *personne*.
personal, *-ă* adj. (S, 786, 854) < fr. *personnel*.
pichet s.n. (S, 886: *pichete de cavalerie* „piquets de cavalerie"; joc de cărţi, D, 617) < fr. *piquet.*
piramidă s.f. (DR, 689) < fr. *pyramide*.
plan s.n. (DR, 721, S, 775, 832, 889) < fr. *plan*.
ploton s.n. (DR, 703) < fr. *peloton*.
politic s.m. „politician" (P, 137) < fr. *politique*.
politică s.f. (DR, 670) < fr. *politique*.
poltronie s.f. (P, 328) < **poltron* < fr. *poltron*.
pompă s.f. (R, 957, P, 190) < fr. *pompe*.
popularitate s.f. (S, 797) < fr. *popularité.*
portret s.n. (D, 625, P, 342, DR, 701, 736) < fr. *portrait.*
post s.n. (DR, 735: *posturi*) < fr. *poste*.
potpurri s.n. (P, 284) < fr. *potpourri*.
poziţie s.f. (DR, 755, S, 767, 776, 825) < fr. *position*.
precoce adj. (P, 1015) < fr. *précoce*.
preliminar, *-ă* adj. (DR, 708: substantivat *preliminarile*) < fr. *préliminaire*.
presviter s.m. (P, 123) < fr. *presbytère*, cu b pronunţat „v" ca în ngr.
pretenţie s.f. (S, 773, 835) < fr. *prétention*.
prezida vb. (S, 758, *el presidă*, R, 929, *ei prezidesc*, S, 767) < fr. *présider*.
prezident s.m. (S, 758) < fr. *président*.
privileghiu s.n. (S, 874) < fr. *privillège*, influenţat de lat. *privilegium*.
proclama vb. (S, 775) < fr. *proclamer*.

BDD-A897 © 2009 Institutul de Filologie Română „A. Philippide"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:53:42 UTC)

profan s.m. (P, 193) < fr. *profane*.
profesor s.m. (DR, 702) < fr. *professeur*.
proselit s.m. (DR, 656) < fr. *prosélyte*.
protector s.m. (DR, 667) < fr. *protecteur*.
protecţie s.f. (S, 800, dar şi *protecsie*, S, 824, DR, 649) < fr. *protection*.
protegea vb. (deja citat; cu adj. *protegeat*, S, 776) < fr. *protéger*.
protestui vb. (DR, 716) < fr. *protester.*
protestaţie s.f. (DR, 738) < fr. *protestation*.
providenţă s.f. (DR, 750: *provedinţă*; DR, 659: *providinţă*) < fr. *providence*.
provinţie s.f. (P, 185) < fr. *province*, lat. *provincia*.
public, *-ă* adj. (S, 910, R, 929; şi în sint. *opinia publică* „opinion publique") < fr. *public*, *-que*.
rang s.n. (DR, 716, S, 818, R, 946; pl. *ranguri*, P, 137; în sint. *la întâiu* ~ „au premier rang") < fr. *rang*.
raport s.n. (S, 835; pl. *raporturi,* S, 822) < fr. *rapport*.
ratificaţie s.f. (DR, 708) < fr. *ratification.*
rebel, *-ă* adj. (R, 932) < fr. *rebelle*.
reclamaţie s.f. (DR, 741, S, 823) < fr. *réclamation.*
recomanda vb. (S, 791: *recomandezi*) < fr. *recommander.*
reformă s.f. (S, 762) < fr. *réforme*.
refuz s.n. (R, 946) < fr. *refus*.
refuza vb. (R, 967, S, 775, 796, 835) < fr. *refuser*.
regent, *-ă* adj. (S, 775, 801, DR, 738) < fr. *régent*.
regenţă s.f. (S, 821 şi *regenţie*, S, 770) < fr. *régence*.
regiment s.n. (S, 780, 844) < fr. *régiment*.
reprezenta vb. (DR, 755) < fr. *représenter*.
respect s.n. (R, 963, DR, 689, 716, D, 623, S, 783, 784, 873; la pl., în formule de adresare: *ale mele respecte*, S, 766) < fr. *respect*.
respecta vb. (DR, 723; *respectez*, S, 767, 792) < fr. *respecter*.
reverber s.n. „lampă cu oglindă metalică" (S, 814: *reverberile*) < fr. *réverbère*.
revoluţie s.f. (DR, 668, S, 777) < fr. *révolution*.
rival, *-ă* adj. (R, 957, 974, S, 776) < fr. *rival*.
sală s.f. (S, 759) < fr. *salle*.
salon s.n. (S, 859, P, 219) < fr. *salon*.
salvă s.f. (DR, 756) < fr. *salve*.
satiră s.f. (S, 910) < fr. *satire*.
satisfacţie s.f. (DR, 727) < fr. *satisfaction*.
scandal s.n. (S, 767) < fr. *scandale*.
scenă s.f. (R, 924) < fr. *scène*.
sculptor s.m. (P, 343) < fr. *sculpteur*, cf. lat. *sculptor.*
secretar s.m. (DR, 742; şi în sint. ~ *general* „secrétaire général") < fr. *secrétaire*.
senat s.n. (R, 926) < fr. *sénat*.
senior s.m. (S, 812) < fr. *seigneur*.
santinelă s.f. (DR, 723, 730; şi *sentinelă*, DR, 745) < fr. *sentinelle.*
sergent s.m. (DR, 646, 663; şi *sargent*, DR, 648, 649, 720) < fr. *sergent*.
serios, *-oasă* adj. (DR, 651, S, 833) < fr. *sérieux*, apropriat de it. *serioso*.
sferă s.f. (DR, 698) < fr. *sphère*.
simpatic, -ă adj. (P, 153) < fr. *sympathique*.
simptom s.n. (DR, 749: *simptomuri*) < fr. *symptôme*.
sinceritate s.f. (DR, 699: *senceritatea*) < fr. *sincérité*, influenţat de lat. *sinceritas*, -tis.
sindic s.m. (S, 784) < fr. *syndic*. După MDA, prima atestare ar fi la Şăineanu (1908).

BDD-A897 © 2009 Institutul de Filologie Română „A. Philippide"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:53:42 UTC)

sire s.m. la vocativ (DR, 715) < fr. *sire*.
sirenă s.f. (D, 616, DR, 683) < fr. *sirène*.
soldat s.m. (DR, 724, R, 934) < fr. *soldat*.
stereotip s.n. (P, 292) < fr. *stéréotype*, cf. it. *stereotipo*.
stilet s.n. (DR, 700, 703, 719) < fr. stylet.
stratagem s.m. (R, 943: *stratagemi*) < fr. *stratagème* (s.m.).
subjuga vb. (DR, 656) < fr. *subjuguer*.
suită s.f. (DR, 718, 723) < fr. *suite*.
supă s.f. (DR, 648) < fr. *soupe*.
şambelan s.m. (S, 771, DR, 672, 732) < fr. *chambellan*.
şampaniu s.n. (P, 247) < fr. *champagne*.
şintila vb. (P, 1015) < fr. *scintiller*.
talent s.n. (P, 343, S, 810, 847: *talenturi*; şi în sint. *om de* ~, S, 776) < fr. *talent*.
telegraf s.n. (P, 342) < fr. *télégraphe*, cf. it. *telegrafo*.
tapiţer s.m. (S, 796) < fr. *tapissier*.
temperament s.n. (DR, 726) < fr. *tempérament*.
ton s.n. (S, 825) < fr. *ton*.
trata vb. (DR, 741) < fr. *traiter*.
tribunal s.n. (S, 873) < fr. *tribunal*.
tribut s.n. (P, 302) < fr. *tribut*.
tricolor, *-ă* adj. (DR, 756) < fr. *tricolore*.
tropic, *-ă* adj. (DR, 715: *cercurile tropice*) < fr. *tropique*.
ultimat s.n. (DR, 673, 708) < fr. (după lat.) *ultimatum*.
uniformă s.f. (S, 777, DR, 688, 715) < fr. *uniforme*.
unison s.n. (P, 286) < fr. *unisson*.
univers s.n. (R, 933) < fr. *univers*.
uzurpare s.f. (S, 760) < **uzurpa* < fr. *usurper*.
verdură s.f. „verdeaţă” (P, 1015) < fr. *verdure*.
vestală s.f. (R, 965: *vestali*) < fr. *vestale*.
vizita vb. (S, 858, DR, 713) < fr. *visiter*.
vizită s.f. (S, 760) < fr. *visite*.
voltijor s.m. „acrobat” (DR, 689) < fr. *voltigeur*.
vot s.n. (R, 945) < fr. *vote*.

Adaptarea fonetică şi încadrarea morfologică a neologismelor de origine franceză, de către Iancu Văcărescu, se face în conformitate cu o serie de norme, care ţineau seama atât de particularităţile limbii române, cât şi de un model latin, constituit (sau pe cale de a se constitui) în perioada modernizării limbii literare[3]:

– sunetele *ü* (scris *u*) şi *ö* (scris *eu*), inexistente în limba noastră, sunt redate prin *u* (*attribut* > *atribut*, *conjuré* > *conjurat*, *duel* > *duel*), respectiv prin o (*adieu* > *adio*, *ambassadeur* > *ambasador*, *professeur* > *profesor*) şi prin e (*manoeuvre* > *manevră*);

– sunetul *s* intervocalic este redat fie prin *z*, după pronunţia franceză (*asile* > *azil, enthousiasme* > *entuziasm, musique* > *muzică*), fie prin *s*, respectând grafia (*censure* > *censură, désarmer* > *desarma*);

[3] Pentru procesul de adaptare, vezi Ivănescu, Leonte 1956; Hristea 1968: 103–115; Coteanu 1981: 121–128; Ursu 1969; Ursu 2004: 263–355; Munteanu, Ţâra 1983: 259–275; Zugun 2000: 160–181; Oprea 1992–1993; Oprea, Nagy 2002: 161–258.

BDD-A897 © 2009 Institutul de Filologie Română „A. Philippide”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:53:42 UTC)

– consoana finală, mută în franceză, se menţine respectându-se grafia (*billet* > *bilet*, *capot* > *capot*, *cours* > *curs*, *façon* > *fason*, *intrigant* > *intrigant*);

– *e* final postconsonantic, mut în pronunţia franceză, dispare la substantivele masculine sau neutre (*acte* > *act*, *antipode* > *antipod*, *caractère* > *caracter*), dar devine *ă* la cele feminine (*crime* > *crimă*, *cameriste* > *cameristă*, *arbitre* > *arbitră*);

– *t* + *i* + vocală devine *ţ*, prin analogie cu pronunţarea românească din elementele de origine latină (*aristocratie* > *aristocraţie*, *national* > *naţional*);

– *ó* accentuat se diftonghează dacă în silaba următoare există un *e* sau un *ă*, la fel ca în cuvintele româneşti de origine latină (*amazone* > *amazoană*, *colonne* > *coloană*);

– grupurile finale *-íe*, *-ée*, în care vocala *e* nu se pronunţă în franceză, sunt redate ca *-ie*, *-ee*, respectându-se grafia (*barbarie*, *cavalerie*, *galerie*, *patrie*, *idee*);

– fr. *au*, pronunţat *o*, este redat prin diftong în elementele de origine latină (*audace* > *audace*, *audience* > *audienţă*, *autorité* > *autoritate*), dar ca *o* în elemente nelatine (*faubourg* > *foburg*);

– *c* + *e, i*, pronunţat *s* în fr., este redat prin *č* în cuvinte de origine latină (*audace* > *audace*, *civil* > *civil*, *civiliser* > *civiliza*, *précoce* > *precoce*);

– consoana dentală *n* este percepută ca bilabială (*m*) înaintea labiodentalei surde *f: confusion* > *comfuzie*, *fanfare* >*famfar*;

– suf. *-ence* (corespunzător lat. *-entia*) devine *-enţă* (*influence* > *influenţă*, *licence* > *licenţă*, *providence* > *providenţă*, *régence* > *regenţă*);

– suf. *-ance* (corespunzător lat. *-antia*) este adaptat ca *-anţ(i)e* (*lieutenance* > *lieutenanţie*);

– fr. *-ent* (pronunţat: *ã*) este preluat aşa cum se scrie (*président* > *prezident*, *représenter* > *reprezenta*);

– suf. *-ant* este uneori confundat cu *-ent* şi redat ca atare (*correspondant* > *corespondent*);

– fr. *-ion* (corespunzător lat. *-io*) este adaptat ca *-ie* (*confusion* > *confuzie*, *démission* > *demisie*, *opinion* > *opinie*);

– derivatele fr. în *-tion* (corespunzând celor lat. în *-tio*) sunt adaptate ca *-ţie* (*ambition* > *ambiţie*, *attraction* > *atracţie*, *corporation* > *corporaţie*, *instruction* > *instrucţie*, *prétention* > *pretenţie*, *révolution* > *revoluţie*);

– suf. *-eux* este perceput ca *-os*, sub influenţa celui românesc şi a lat. *-osus* (*généreux* > *generos*, *sérieux* > *serios*, *mystérieux* > *misterios*);

– suf. *-aire* (corespunzând lat. *-arius, -a*) este perceput ca *-ar*, sub influenţa suf. rom. de aceeaşi origine (*extraordinaire* > *extraordinar*, *légionnaire* > *legionar*, *militaire* > *militar*);

– suf. *-ité* (din lat. *-itas*, *-tis*) este asimilat cu rom. *-itate* (*autorité* > *autoritate*, *familiarité* > *familiaritate*);

– suf. *-age*, *-ege* menţin consoana *ĝ*, sub influenţa it. *-aggio*, *-eggio* (*courage* > *curagiu*, *cortège* > *cortegiu*);

– modelul italian funcţionează şi în alte situaţii, în care *g* + *e, i* este receptat ca *ĝ*, la fel ca în cuvintele româneşti de origine latină, iar nu ca *j* (*égide* > *egidă, général* > *general, génie* > *geniu, régent* > *regent*);

– suf. *-ice* (din lat. *-itium*) este receptat ca *-iţiu* (*armistice* > *armistiţiu, exercice* > *exerciţiu*);

BDD-A897 © 2009 Institutul de Filologie Română „A. Philippide”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:53:42 UTC)

– verbele fr. în *-er* sunt încadrate la conjugarea I (*appeler* > *apela*, *armer* > *arma*, *bloquer* > *bloca*). În mod excepţional, li se conferă suf. conjugării a IV-a, *-ui* (*commander* > *comanda* şi *comăndui*, *protester* > *protestui*) sau suf. de origine ngr. *-arisi* (*intéresser* > *interesarisi*, alături de *interesa*);

– la pers. I sg. ele au forma „lungă" în *-ez* (*comandez*, *conspirez*, *meritez*, *recomandez*, *respectez*);

– la substantivele neutre, există o preferinţă pentru desinenţa *-uri*, care tinde să fie înlocuită prin *-e* (*grad – graduri*, *guvern – guvernuri*, *interes – interesuri* şi *interese*).

În general, neologismele au fost bine adaptate, dovedind simţ al limbii din partea poetului. Rareori el acceptă pronunţii franţuzeşti care contraveneau modelului latin: *exelenţă* (< *excellence*), *eczact* (< *exact*), *senceritate* (< *sincérité*), *protecsie* (< *protection*), *santinelă* (< *sentinelle*). Asemenea „abateri" se vor înmulţi spre mijlocul secolului al XIX-lea, când franceza va tinde să se impună şi sub aspect fonetic, nu numai lexical şi sintactic. Nesiguranţele de încadrare morfologică sunt şi ele cu totul accidentale (de pildă forma a III-a pl. *prezidesc* de la *prezida*). Diversitatea lexicului neologic de origine franceză din opera lui Iancu Văcărescu, corelată cu calitatea remarcabilă a adaptării sale, îl recomandă ca pe una din personalităţile culturale care a contribuit în mod considerabil la modernizarea limbii române literare.

Cea de a doua modalitate a împrumutului lexical, destul de bine reprezentată în traducerile lui Iancu Văcărescu, este calcul, considerat un „împrumut indirect" la nivelul semnificatului sau/şi al structurii (sau „formei interne") cuvintelor complexe (derivate şi compuse analizabile de către receptor). În primul caz, rezultatul este o îmbogăţire semantică a lexicului cu trăsături (seme) noi, sugerate de cuvântul străin cu un conţinut asemănător. Astfel, v. rom. *slobozenie* avea toate înţelesurile din sfera conceptului de „libertate", mai puţin acela de „concediu" din „ni se dă slobozenie" (S, 799) – fr. „on a congé". Fr. *émaner* are sensul concret de „a ieşi", dar şi acela specializat de „a proveni" (despre acte, decizii etc.). Pentru acesta din urmă, traducătorul recurge la calc, oferind o expresie verbală („actele *date afară* de către numitul", S, 760) drept corespondent al verbului fr. („les actes *émanés* de lui"). Nu o dată calcurile semantice presupun echivalente sintagmatice, pentru evitarea confuziilor posibile: fr. *les traits* este calchiat prin *trăsurile chipului* (S, 810) sau *obrazului* (S, 762); *la loyauté* „fidelitatea", derivat de la *loy* „lege, dreptate", prin *iubirea de dreptate* (S, 777), „transporté de joie" prin „*afară din sine* de bucurie" (S, 818), *pérorer* prin *faci oraţii* (S, 802), „son *collègue*" prin „împreună lucrătorul său" (S, 771). Suntem la limita dintre calc şi traducere pentru că majoritatea sintagmelor nu aveau o circulaţie prealabilă în limbă, ci erau creaţii ad hoc ale interpretului. De aceea le-am exclus din lista calcurilor, care va cuprinde exemple mai mult sau mai puţin certe.

Dintre calcurile structurale le-am exclus pe cele anterioare influenţei franceze, dar care concordă parţial cu derivatele franţuzeşti: *a desnădăjdui* (R, 951), *desnădăjduită* (S,831), *a despreţui* (S, 800), *dispreţuire* (S, 811), cf. fr. *désespérer*, *désespérée*, *déprécier*. Mai vechiul *a se prenoi* (S, 845, 875) este acceptat de Văcărescu drept corespondent al fr. *renouveler*, din care, mai apoi, va rezulta calcul parţial *a se reînoi*. Derivatul adjectival *încoronat* circula în sintagma *cap încoronat*, înlocuită însă de traducătorul nostru cu *frunte încoronată* (S, 773), sub influenţa fr.

BDD-A897 © 2009 Institutul de Filologie Română „A. Philippide"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:53:42 UTC)

front couronné. Frecvente sunt, în textele franceze, formulele de adresare *madame* şi *monsieur*, calchiate prin *doamna mea* (S, 761, R, 925 etc.) şi *domnul mieu* (S, 854). Ele vor fi traduse, simplu, prin „doamnă" şi „domnule", apelative care s-au generalizat, dar fără a reuşi să elimine cu totul calcurile, prezente şi astăzi în conversaţie. Judecând după formă, *al mieu Sinior* (S, 846) şi *mieu Sinior* (S, 846) nu îl calchiază pe fr. *monseigneur*, ci pe it. *monsignore*; antepunerea pronumelui posesiv faţă de vocativ este o abatere de la norma limbii române. Nu am considerat calcuri compusele şi derivatele create de traducător, de tipul „trebuieşte să-i *apucăm înainte*" (S, 763) pentru „il faut la *prévenir*", „e un *zgomotitor*" (S, 806) pentru „c'est un *tapageur*", „conspirator *târziitor*" (S, 860) pentru „conspirateur *en retard*", apreciind că ele se depărtează prea mult de structura corespondentelor franceze.

Între împrumuturile semantice am inclus şi categoria intermediară a calcurilor (lexico-)frazeologice, care „copiază" structura unor unităţi sintagmatice (nominale, verbale, adjectivale sau adverbiale), exprimând un conţinut unic. Redarea în româneşte a locuţiunilor şi expresiilor franţuzeşti specifice (galicisme) era o operaţie dificilă pentru primii traducători. Soluţiile erau multiple şi în bună măsură provizorii, fiind necesar un timp îndelungat până când una dintre ele să se impună în uz. Astfel, pentru expresia *eh bien!* „ei bine!" uzuală în conversaţia francezilor, Iancu Văcărescu oferea două echivalente, *bine vezi!* (S, 801) şi *bine da!* (S, 907), ambele respinse de limba literară. Nici alte soluţii ale sale, unele la limita dintre calc şi traducere, n-au fost acceptate, fiindu-le preferate fie sintagmele neologice, fie alte calcuri, parţiale sau totale: *agents subalternes* „agenţi subalterni" – *alergătorii de mai jos* (S, 879); *la disposition de l'esprit* „stare de spirit" – *pornirea duhurilor* (S, 844); *est nécessaire* „este nevoie", „este necesar" – *este de lipsă* (S, 770, adică „de trebuinţă"); *à part* „aparte" (în indicaţiile scenice) – *la o parte* (S, 823); *au hasard* „la noroc" – *într-un noroc* (S, 882); *hors d'elle même* „scoasă din fire" – *afară din minte* (S, 907) etc. Sunt, desigur, şi multe reuşite – şi va trebui să apreciem efortul scriitorului nostru pentru a da o expresie cât mai românească textelor traduse. Între cele două imperative care orientau procesul de traducere: respectul faţă de autor şi respectul faţă de public, Iancu Văcărescu a reuşit să găsească o cale de mijloc, realizând versiuni nu numai fidele, dar şi în bună măsură accesibile conaţionalilor săi. Oferim în continuare o exemplificare în detaliu a celor trei categorii de calc existente în traducerile sale din franceză.

Calcuri semantice:

ameţit (S, 783) – confus.
atârnare (R, 942) – dépendance.
[vorbeşte] *cu umflare* (S, 919) – avec emphase.
cea mai *fragedă* din toate mamele (S, 808) – la plus tendre des mères.
lucru e prea *greu* [= serios] (S, 799) – c'est très grave.
se uită cu *grijă* [= cu nelinişte] împrejuru-i (S, 761) – elle regarde autour d'elle avec inquiétude.
am avut *gust* [= înclinaţie] (S, 833) – j'ai eu du goût.
sînt *hotărâtă* pentru altul (S, 818) – je suis destinée à un autre.
ce *isvod*? [sens propriu: născocire] (R, 927) – quel dessein! [= ce plan].
să mă vatămi la *înaintarea* [= avansarea în funcţie] mea (S, 869) – nuire à mon avancement.
după *încredinţările* împrospătate (S, 844) – sur les assurances réitérées.
îi am cerut *îndestularea* (S, 811) – je lui demandai satisfaction.

BDD-A897 © 2009 Institutul de Filologie Română „A. Philippide"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:53:42 UTC)

pe urmă *să îndreaptă* către taica-l dumitale (S, 813) – puis s'adressant à votre père.
toate le-am *îndreptat* (S, 918) – ai tout dirigé.
pare că ai vrea să te *îndreptezi* de o faptă (S, 819) – vous avez l'air de vous justifier d'un trait.
o dovadă *înfiinţată* (S, 847) – une preuve réelle.
o prinţesă mult *însemnătoare* (S, 764) – une princesse bien remarquable.
la *lăcaşul* contelui (S, 769) – à l'hôtel du comte.
Cesar nu poate *se lega* (R, 932) – César ne se doit allier.
s-a lepădat cu totul (S, 760) – a tout à fait abdiqué.
marii ai regatului (S, 759) – les grands du royaume.
jos *mădularele* Regenţii! (S, 821) – à bas les membres de la régence!
o *măsură* [= decizie] care înţelepciunea ne o povăţuieşte (S,872) – une mesure que la prudence commande.
îndreptăţind *necazurile* [= măsurile punitive] ce ei luase (S, 814) – justifier les mesures qu'on prenait.
neputinţa sa care era uşoară (S, 841) – son indisposition qui n'était que légère.
mă unesc (S, 895) – d'accord!
o îngrozire *nesăbuită, neînfiinţată* (S, 902) – une terreur absurde, chimérique.
numirea [= angajarea] sa (S, 791) – sa nomination.
ai fi fost *numit* [= angajat] (S, 780) – vous seriez nommé.
sunt *odihnit* [= liniştit] (S, 840) – je suis tranquille.
îl *obşteşte* astăzi (S, 763) – publie aujourd'hui.
care are *priviri* [= planuri] pentru norocirea (S, 766) – qui a […] des vues dont on peut méconnaître la haute portée.
rabdă ceva *răceli* (R, 933) – souffrez quelques froideurs.
o *sălăşluire* rigală (S, 783) – une résidence royale.
spre care *sfârşit*? [= scop] (S, 776) – dans quel but?
de unirea noastră *spânzură* izbutirea (S, 866) – c'est de notre accord que dépend le succès.
o să mă *strămute* din trebile mele (S,797) – je vais me déranjer de mes affaires!
o *ştiinţă* [= înştiinţare] îţi mai dau (S, 794) – un avis encore que je vous donne.
trăsurile chipului (S, 810), *trăsurile obrazului* (S, 762) – ses traits.
treapta de general (S, 761) – ce grade de général.
mă vezi cam *uşurel* [= uşuratic] (S, 833) – vous me voyez léger.

Calcuri de structură:

a asigura (DR, 657) – assurer (parţial).
confraţii mei (S, 785) – mes confrères (parţial).
un conjurământ (S, 851) – une conjuration (parţial).
a consfinţit (R, 969) – a consacrés (parţial).
contraporuncă (S, 860) – contr-ordre (parţial).
convinovat (S, 778) – complice (parţial).
convinovaţii (S, 862) – les complices (parţial).
desbarca (DR, 734) – débarquer (prin substituţie de prefix).
a desbate (DR, 674) – débattre (total).
descuragiat (DR, 679) < *descuragia* – décourager (prin substituţie de sufix).
doamna mea (R, 761) – madame (total).
domnul meu (S, 854) – monsieur (total).
om *înrâuitor* (S, 796), ministru *înrâuitor* (S, 772) – homme influent, ministre influent (total).
şi ne *într-ajutând* (R, 934) – nous nous aidions l'un à l'autre (total).
întreprindere (DR, 735) – entreprise (total).

BDD-A897 © 2009 Institutul de Filologie Română „A. Philippide"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:53:42 UTC)

cel mai *fără interes* (S, 791) – le plus désintéressé (parțial).
cu *glasul jumătate* (S, 774) – à demi-voix (total).
de ce să nu ne împărtăşeşti *luminările* ce ai (S, 846) – pourquoi ne pas nous avoir fait part de vos lumières (total).
neatârnat (S, 800) – independent (total).
plutind d-apururea *nehotărât* (S, 852) – flottant, indécis (total).
neodihni de moarte (S, 802) – inquiétudes mortelles (total).
nerăbdare (S, 793, 901) – impatience (total).
nerecunoscător (R, 926) – ingrate (total).
însuți stai pe gânduri, *neticnit* (R, 938) – vous-même, inquiet (total).
prejudecăți (DR, 717) – préjugés (parțial).
aveam *o presimțire* (S, 847) – me faisaient pressentir (parțial).
propune (DR, 658) – proposer (parțial).
providință (DR, 750) – providence (parțial).
recunoaştere (DR, 734) – reconnaissance (parțial).
recunoştință (R, 928, P, 228, 282) – reconnaissance (parțial).
renaşte (DR, 744) – renaître (parțial).
simtimental (DR, 651) – sentimental (parțial).
subscri (R, 945) – souscrire (total); *subscriind* (R, 978) – souscririez (total).

Calcuri lexico-frazeologice:

cu un *aer de neîncredere* (S, 775) – d'un air d'incrédulité.
a ajunge la scop („ce ne pasă de mijloace dacă ajunge cineva la scop?", S, 777) qu'importe les moyens, si l'on arrive au but?
a avea cinstea („am cinste a-i înfățişa a mele respecte", S, 766) – j'ai l'honneur de lui présenter mes respects.
a face curte („să fac a mea curte maestății voastre", S, 772) – pour faire ma cour à votre majesté.
a fi în siguranță („eşti în siguranție", S, 816) – vous êtes en sûreté.
a fi sigur („eram sigură", S, 804) – j'en étais sûre.
a intra în vorbă („nu voi intra într-o vorbire", S, 767) – je n'entrerai point dans une discussion.
a merge bine („lucrul merge bine, ia drum bun", S,813) – ça va bien, ça prend une bonne tournure.
a nu avea drept („n-are niciun drept", S, 779) – n'a aucun droit.
a nu fi mijloc („nu este mijloc deocamdată", S, 765) – il n'y a pas moyens.
a nu lua parte („nu ia parte", S, 777) – ne prend point part.
a nu avea nimic a se teme („n-are nimic a se mai teme", S, 822) – n'a plus rien à craindre.
a fi vreme de a se pierde („nu este vreme de a se pierde", S, 865) – il n'y a pas de temps à perdre.
a se lua măsuri („să se ia măsuri", S, 838) – prendre des mésures.
a se sfârşi de cineva („s-a sfârşit de mine", S, 820) – c'est fait de moi.
a-şi face datoria („fiştecine să facă a sa datorie", S, 801) – chacun fasse son devoir.
un *cap vrednic de orce* (S, 782) – un tête capable de tout.
un colonel de *călărie uşoară* (S, 764) – un colonel de chevau-légers.
şi nu s-a lipsit de *cinstirea de însuşi* (S, 767) – et n'a pas encore renoncé à sa propre estime.
om *cu cap şi duh* (S, 789) – homme de tête et d'esprit.
şi *cu care drept cutezi* (S, 856) – et de quel droit.
cu o dibăcie de mână (S, 770) – un coup de main [= o lovitură iscusită].
cu răceală (S,775) – froidement.

BDD-A897 © 2009 Institutul de Filologie Română „A. Philippide"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:53:42 UTC)

de la un minut la altul (S, 804) – d'un instant à l'autre.
de minune (S,771) – à merveille.
nu este nimic, tată, *de tot nimic* (S, 803) – ce n'est rien, mon papa, rien du tout.
domnişoară de cinste (S, 764, 767) – demoiselle d'honneur.
dreptul al mustrării (S, 875) – droit de remontrance [= dreptul parlamentului de a se opune deciziilor suveranului].
fără îndoială (S, 767) – sans doute.
în capul trebilor (S, 838) – à la tête des affaires.
încredere pe jumătate (S, 774) – des demi-confidences.
în faţa a luminii (R, 946) – mettrait en lumière [= în evidenţă].
într-un noroc (S, 882) – au hasard.
la o parte (S, 823) – à part [= indicaţie scenică].
mii de ori iertare! (S, 856) – mille fois pardon!
nici mai mult nici mai puţin *decât* (S, 792) – pas plus que.
nu mai este *nimic de speriat* (S, 814) – il n'y a plus rien à craindre.
nu e nici un pas departe (S, 771) – il n'y a qu'un pas.
oameni ce însemnează (S, 850) – des gens de distinction.
om de curte [= curtean] (S, 777) – un homme de cour.
om la înălţime (S, 776) – homme supérieur.
îl priimesc […] şi *pentru buna ispravă* (S, 823) – je l'accepte […] pour le bon effet.
prea cu dreptate este (S, 760) – c'est trop juste.
acestea *privesc asupră-ţi* (S, 797) – cela te regarde.
nu e vrednic *să lucreze de sine* (S, 881) – est incapable d'agir par lui-même.
sângele rece (S, 778) – le sang froid.
treaba de stat (S, 801) – affaire d'État.

Spre deosebire de neologism, calcul creează dificultăţi de înţelegere majore, pentru că cititorul nu-şi dă seama că are a face cu o deplasare semantică în raport cu cuvintele cunoscute. De aceea este tentat să le confere cuvântului sau sintagmei calchiate sensul lor propriu, iar această accepţie generează confuzii sau obscurităţi în fluxul percepţiei frazelor. Când traducătorul oferă acelaşi „echivalent" pentru mai multe lexeme străine (de pildă *a îndrepta* pentru *diriger*, *justifier* şi *adresser*), contextul devine insuficient pentru delimitarea sensurilor şi singura soluţie, pentru cititor, ar fi să apeleze la originalul străin pentru a face fraza inteligibilă. Calcurile pletorice sunt însă cazuri-limită, pe care orice traducător care îşi supraveghează forma ar trebui să le evite. Posibilitatea de socializare a calcurilor este cu mult mai mică decât aceea a neologismelor, pentru că soluţiile individuale de împrumut sunt rareori convergente într-o colectivitate lingvistică. De aceea, ponderea lor în cadrul limbii literare s-a redus progresiv de-a lungul timpului.

O cercetare exhaustivă a împrumuturilor lexicale *din franceză* ale lui Iancu Văcărescu relevă o fază de tranziţie, în care neologismul (caracteristic epocii moderne a limbii literare) devenise precumpănitor în raport cu calcul (preferat în epoca veche). Desigur că, dacă s-ar fi avut în vedere toate neologismele existente din opera acestui poliglot, ponderea lor ar fi fost cu mult mai mare. Oricum, limba franceză este sursa predilectă a împrumuturilor sale, iar acest fapt reflectă acordul scriitorului muntean cu orientarea culturală dominantă a ţărilor române.

BDD-A897 © 2009 Institutul de Filologie Română „A. Philippide"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:53:42 UTC)

Bibliografie

Brunot 1967: Ferdinand Brunot, *Histoire de la langue française dès origines à nos jours*, VIII_1, VIII_2, Paris, Librairie Armand Colin.
Ciorănescu 1943: Al. Ciorănescu, *Teatrul românesc în versuri şi izvoarele lui*, Bucureşti, Editura Casa Şcoalelor.
Coteanu 1981: Ion Coteanu, *Structura şi evoluţia limbii române (de la origini până la 1860)*, Bucureşti, Editura Academiei.
Hristea 1968: Teodor Hristea, *Probleme de etimologie*, Bucureşti, Editura Ştiinţifică.
Ivănescu, Leonte 1956: G. Ivănescu şi L. Leonte, *Fonetica şi morfologia neologismelor române de origine latină şi romanică*, în „Studii şi cercetări ştiinţifice" (Filologie), Iaşi, VII, nr. 2, p. 1–20.
MDA: Academia Română, Institutul de Lingvistică „I. Iordan – Al. Rosetti", *Micul dicţionar academic*, Bucureşti, Univers Enciclopedic, 2003.
Munteanu, Ţâra 1983: Ştefan Munteanu şi Vasile D. Ţâra, *Istoria limbii române literare*², Bucureşti, Editura Didactică şi Pedagogică.
Oprea 1992–1993: Ioan Oprea, *Istoria adaptării împrumuturilor româneşti care au corespondente latineşti în* ***-(t)io***, ***-(t)ionis***, în „Anuar de lingvistică şi istorie literară", XXXIII, A, p. 81–131.
Oprea, Nagy 2002: Ioan Oprea şi Rodica Nagy, *Istoria limbii române literare. Epoca modernă*, Suceava, Editura Universităţii Suceava.
Racine 1986: Racine, *Britannicus*, Paris, Librairie Générale Française.
Scribe 1845: E. Scribe, *Oeuvres choisies*, V, Paris, Librairie de Firmin Didot Frères.
Ursu 1969: Despina Ursu, *Adaptarea adjectivelor neologice în limba română literară din perioada 1760–1860*, în vol. *Studii de limbă literară şi filologie*, I, Bucureşti, Editura Academiei, p. 131–154.
Ursu 2004: N.A. Ursu, Despina Ursu, *Împrumutul lexical în procesul modernizării limbii române literare. I. Studiu lingvistic şi de istorie culturală*, Iaşi, Editura Cronica.
Văcărescu 1985: Iancu Văcărescu, *Opere*, Bucureşti, Editura Minerva.
Zugun 2000: Petru Zugun, *Lexicologia limbii române*, Iaşi, Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza".

French Influences in Iancu Văcărescu's Translations. Lexical Aspects

Our study is a complete presentation of the neologisms and loan translations imported from French in Iancu Văcărescu's original works and in his translations of dramatic works (most of all Racine's *Britannicus* and Scribe's *Bertrand et Raton*). We also reveal the translator's hesitations, inconsequences and awkwardness, all of which are explainable subjectively and objectively (by the undevelopped status of the Romanian literary language).

Universitatea „Alexandru Ioan Cuza", Iaşi
România

BDD-A897 © 2009 Institutul de Filologie Română „A. Philippide"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:53:42 UTC)